

Slagfältsresan 2004

En resedagbok från Verdun, Sedan och Dybbøl

Söndag 13 Juni - transportsträcka

Avresa från Lund vid sjutiden på morgonen och vidare via Rödbby-Puttgarden ner till Köln för övernattning. Fahren, fahren, fahren auf der Autobahn ...

Måndag 14 juni - Maginotlinjen

Dagen började med ännu en tidig morgon. Färden gick från Köln via tankpaus i Luxemburg och matpaus i Thionville till Fort de Fermont. Detta är ett av de över femtio fortet i den så kallade Maginotlinjen: en gigantisk fransk befästningslinje längst den fransk-tyska gränsen i Elsass och Lothringen. Tanken var att bygga vidare på erfarenheterna från det första världskriget. Skyttegravskonceptet ansågs fungera i grunden. Det gällde bara att utveckla den mekaniserade och tekniskt fulländade skyttegravet. Detta skedde under 1930-talet då även Fort de Fermont färdigställdes. Fortet skulle täcka en 10 km bred försvarslinje och bemannas med knappt 700 man, vilket är extremt lite för ett så långt frontavsnitt. En av grundtankarna bakom Maginotlinjen var just att spara in manskap. De franska värnpliktskullarna beräknades nämligen bli synnerligen små vid trettioalets slut och fyrtioalets slut. En naturlig följd av det stora antalet stupade under det första världskriget.

Fort de Fermont består av sju mindre fort sammanbundna med underjordiska tunnlar i vilka elektriska järnvägar löper. Dessa fungerar fortfarande och var vårt fortskaffningsmedel under den över två timmar långa guide turen. Tanken var att soldaterna skulle kunna leva i månader under jorden och slå tillbaka fientliga anfall med hjälp av fasta kanoner samt höj- och sänkbara torn bestyckade med 7,5 cm pjäser eller kulsprutor. Tornen kunde dessutom rotera 360 grader och således bekämpa fiender i alla riktningar. Dessa torn förevisades för oss när de reste sig från underjorden inte olika enorma champinjoner. Hela det underjordiska fortet fungerade som ett minisamhälle med kök, matsalar, bar, fängelseceller, sjukstuga med mera. Allt avpassat för en lång belägring, vilket inte minst färskvattentanken på 45 000 liter vittnar om.

En besökare i fortet imponeras av den för den tiden avancerade tekniken och flera kluriga lösningar. Avfyra tomhylsor från kanonerna slungades exempelvis direkt ner i ett rör och transporterade automatiskt iväg från batteriplatsen. Ett annat intryck från rundvandringen är den säkerhet som det mäktiga fortet invaggade oss besökare i. En säkerhet som den tidens soldater säkert också kände. Fortet kändes ointagligt, vilket det kanske också var. Det var bara den lilla detaljen att tyskarna inte var så dumma att de anföll fransmäns starkaste försvarsverk. 1940 valde de istället den betydligt sämre försvarade vägen genom Belgien, precis som 1914. Något vilken amatörstrateg som helst borde ha insett. Inga avgörande drabbningar utkämpades längst den fransk-tyska gränsen. Maginotlinjen står kvar idag som ett monument över en av krigshistoriens största felsatsningar: 1900-talets teknik anpassad till 1800-talets taktik. Tyskarnas Blitzkrieg med pansarförband understödda av flyg hade gjort Maginotlinjen omodern redan innan den byggts färdigt. Ironiskt nog inföll vårt besök i Fort de Fermont just den 14 juni – årsdagen för den franska kapitulationen 1940. Med dessa intryck i bakhuvudet bar det iväg till Verdun för utspisning och inkvartering.

Tisdag 14 juni – slagfältet utanför Verdun

Hela förmiddagen ägnades åt den östra delen av slagfältet. Öster om floden Meuse stod de mest intensiva drabbningarna. Vårt första stopp var Lion de Souville. En lejonstaty som markerar hur långt den tyska framryckningen mot Verdun nådde 1916. Inte långt därifrån ligger det ståtliga Maginotmonumentet. André Maginot var ledamot i den franska nationalförsamlingen före det första världskrigets utbrott. Han var född i Bar le Duc, Verduns närmaste grannstad på den franska sidan av fronten. Maginot anmälde sig som överårig krigsfrivillig i den franska armén 1914 enligt principen föredömet är värt mer än tusen argument. Han stred och sårades vid Verdun samt blev senare försvarsminister. I den rollen initierade han bygget av det befästningsverk som kom att bära hans namn. Monumentets symbolik är mycket talande. En tegelmur med en stor sköld på: ett säkert skydd mot les boches – trodde man. Synd att en så hedervärd man har kommit att förknippas med Frankrikes kanske största militära felsatsning.

Vidare besökte vi resterna av Fort Souville. Ett av de mindre fortet kring Verdun, vilket användes som stabsplats. Idag finns endast ruiner kvar. Därefter följde ett besök på Musée-Memorial med vapen, ammunition, uniformer med mera från Verdunslaget. Det kanske mest intressanta var dock det stora dioramat i full skala. Detta visade ett stycke sönderskjutet slagfält, som närmast påminde om ett månlandskap. Ovanför svävade ett tyskt och ett franskt stridsflygplan från den tiden. Innan vi lämnat Musée-Memorial passade vissa av oss på att handla några vykort. Det var en mycket speciell känsla. Att stå mitt på ett slagfält där tyskar och fransmän förblödde för 98 år sedan och köpa ett franskt vykort och betala med Euromynt prydda med den tyska örnen. Detta illustrerar tydligt EU som ett fredsprojekt.

Bakom museet ligger det som en gång var byn Fleury. Den liksom flera andra byar vid Verdun blev totalförstörd av första världskrigets granatregn. Idag återstår ingenting. Endast låga vita stolpar markerar var husen stod och nyuppsatta gatuskyltar ger en antydning om var gatorna gick. Hela marken är svagt kuperad. Det var ibland bara någon meter mellan granatgroparna - en mycket fascinerande spökby. Någon har räknat ut att det på en yta av etthundra gånger etthundra meter ligger i genomsnitt mellan tjugo och trettio ton granatsplitter. Den som besökt Fleury och sett de korta avstånden mellan granatgroparna inser vad dessa siffror verkligen står för.

Från Fleury förflyttade vi oss raskt till Tranchée des Baionettes. Ett föga estetiskt tilltalande minnesmärke, vilket materialiserar Verdunmyten. Ils non pas passé, som marskalk Petain uttryckte det. Enligt myten skulle en granatkrevad ha begravt några franska soldater som stod i en skyttegrav levande. Endast bajonetterna stack upp ur marken. Inte speciellt trovärdigt.

Nästa minnesmärke vi besökte var det stora vita L'Ossuaire de Douamont – eller benhuset på ren svenska. I detta ligger skelettresterna av 120 000 franska soldater väl synliga genom källarfönstren: en synnerligen makaber syn. Själva byggnaden är en gigantisk hall i vilken bland annat alla franska divisioner som stred vid Verdun finns namngivna på väggarna. Framför L'Ossuaire finns 14 999 gravar. De flesta markerade med vita kors, men även ett stort antal med muslimska gravstenar vända mot Mecka. Även om kriget utkämpades i Europa var det ett världskrig då både fransmän och briter satte in stora mängder kolonialtrupper. Men varför just 14 999 gravar? Det skulle ha varit 15 000. Den sista var reserverad för marskalk Petain, hjälten från Verdun, som på egen begäran ville få sin sista vila bland sina mannar. Så blev det inte efter Petains och hans regerings samarbete med tyskarna 1940-44. Förrädare skall inte vila tillsammans med hjältar var den allmänna meningen.

Fort Douamont, det största och viktigaste av fortet kring Verdun, blev vårt nästa mål. Efter flera misslyckade försök intogs detta av en enda man: sergeant Kunze från ett regemente i Brandenburg. Denne slungades in i fortets vallgrav av en granatkrevad. Istället för att ge sig fången bluffade han och förmådde den starkt reducerade franska garnisonen att kapitulera för honom. Kyrkklockorna i hela Tyskland ringde. Höga officerare dekorerades och gratulerade varandra till framgången. Sergeant Kunze glömdes däremot helt bort. Inte förrän 1934 förärades han en medalj av Hitler. Det torde vara första gången i världshistorien som denne man kan förknippas med rättvisa och fair play. Samtidigt säger episoden en hel del om skillnaden mellan hög och låg under första världskriget.

Från Douamont gick färden till de tyska krigskyrkogårdarna vid Ville-devant-Chaumont och Azanne et Soumazannes. Två byar belägna i den nordöstra delen av slagfältet, som kontrollerades av tyskarna. På ett av de svarta korsen hade någon satt fast ett gulnat foto av sin stupade anförvant i hans uniform från det första världskriget. Ännu ett i raden av bevis för att ”the Great War” ännu lever i medvetandet hos många människor på den europeiska kontinenten. Detta avslutade vårt besök på den östra delen av slagfältet och den följande eftermiddagen och kvällen ägnades åt den mindre kända västra halvan av Verdunslagfältet. Vi tog oss över floden Meuse till de strategiskt viktiga höjderna Mort Homme och Côte 304 på den norra delen av det västra slagfältet. Dessa höjder behärskades ursprungligen av fransmännen som grupperade artilleri på dem och besköt tyskarna på den östra delen av slagfältet med flankerande eld. Detta utgjorde ett dödligt hot mot den tyska offensiven. Tyskarna beslutade därför att anfälla ställningarna från norr. Detta lyckades men det kostade mängder av stupade och sårade på båda sidor. Efter den tyska erövringen av höjderna gick mycket av kraften ur den tyska offensiven. Inte på grund av anfallet utan på grund av att briterna inledde slaget vid Somme den förste juli 1916. Tyskarna klarade helt enkelt inte av att slåss med full kraft på två frontsektorer samtidigt.

Vårt sista stopp på den västra halvan av slagfältet var den amerikanska krigskyrkogården vid Romagne-sous-Montfaucon. Amerikanerna deltog inte i slaget vid Verdun från februari till december 1916, då USA kom med i kriget först 1917. De amerikanska gravarna härrör från en offensiv hösten 1918, en av de sista under första världskriget. Den pompösa krigskyrkogården på temat ”biggest in the world” är till ytan större än L'Ossuaire de Douamont fastän där ”bara” ligger 7 400 stupade jämfört med 120 000. Trots detta är det den största amerikanska

krigskyrkogården i Europa. Det kanske intressantaste med den är att den i form av antalet kors visar det exakta antalet stupade i en enda offensiv. Det hör till saken att det inte var en av de större offensiverna och att den utfördes i slutet på kriget då tyskarnas krafter var på upphällningen. Ändå stupade 7 400 man inom loppet av tre månader.

Dagens sista begivenhet har inget med första världskriget att göra. Vi avslutade dagen i Varennes – staden eller rättare sagt byn där Ludvig XVI tog till fånga 1792. Platsen där det skedde finns utmärkt. Även resterna av det hus där han skulle övernatta finns kvar. Ett litet museum med föremål som anknöt till denna händelse fanns länge inhyst i byn, men en granat under första världskriget förpassade bokstavligen dessa historiska lämningar in i evigheten. Med detta avslutades resans definitivt jobbigaste men kanske samtidigt mest givande dag. Tolv timmars arbetsdag effektiv tid för tankarna tillbaka till den tidiga industrialismens tid.

Onsdag 16 juni – befästningsstaden Verdun

Dagen inleddes inne i själva staden Verdun där vi besåg det enorma segermonumentet med sina sjuttioett trappsteg upp till toppen, monumentet över de stupade från Verdun med omnejd i två världskrig samt stadsporten Tour Chaussée. Genom denna port passerade alla de franska soldater som skulle fram till fronten. Dagens stadsport är dock en rekonstruktion eftersom den ursprungliga totalförstördes under kriget liksom hela staden Verdun. Detta gäller även katedralen, som även den återuppbyggts i sitt ursprungliga skick – nästan i varje fall. Vissa av kryptans kapitäl har motiv från första världskriget, vilket ter sig lite udda. Den enda del av Verdun som undgick förstörelse är Citadelle Souterrain, vilket användes som stabsplats och främre underhållsdepå under första världskriget. Idag inrymmer det underjordiska citadellet ett lite annorlunda museum, som vi självfallet besökte. På en eldriven vagn färdades vi genom citadellets råkalla och sparsamt belysta tunnlar. Med korta intervaller stanna vagnen och vardagsscener från kriget spelades upp tredimensionellt med dialog på engelska och med verklighetstroga ljudeffekter. Allt från hetsiga diskussioner på staben till svart bytesshandel på ett fältbageri visades. Det hela slutade med ett diorama i naturlig storlek som visade hur den okände franske soldaten valdes ut under högtidliga former i Verdun för att sedan föras till den eviga vilan under Triumfbågen i Paris.

Med alla dessa intryck från Verdun lämnade vi staden och for till Sedan. Där utspelades det avgörande slaget under tysk-franska kriget den förste september 1870, stridigheter under det första världskriget 1914 samt Heinz Guderians berömda övergångar över Meuse 1940, varefter de tyska pansarstyrkorna spred ut sig över de nordfranska slätterna i riktning mot Dunkirque. Vår första stopp var den magnifika fästningen inne i Sedan som byggts till och byggts om under flera sekler. Ett av rummen innehöll intressanta föremål och målningar från det tysk-franska kriget. Vårt nästa mål var Marfée, en höjd strax söder om Sedan. Där erbjöds en fantastisk utsikt över Meusedalen och Sedan. De gamla slagen lät sig väl rekonstrueras från denna suveräna utsiktspunkt. En närbelägen höjd användes som fältherrekulle av den tyske överbefälhavaren Helmut von Moltke 1870. Vid Marfée kändes verkligen historiens vingslag. Från norr hade de tyska trupperna kommit under tre krig, som på ett avgörande sätt förändrat Europas historia. Bakom själva utsiktsplatsen kunde det pris de stridande fått betala beses i form av en stor fransk och delvis brittisk kyrkogård samt en bit därifrån en minst lika stor tysk krigskyrkogård. Efter att ha beskådat denna i dag så vackra vy över Meuse körde vi till vårt hotell i Bazeilles: en liten mycket fridfull och fint belägen by strax söder om Sedan. 1870 var Bazeilles anfällsmål för 1. Bayerska kåren. De strider som utkämpades i terrängen runt vårt hotell inledde slaget vid Sedan klockan fyra på morgonen den förste september 1870.

Torsdag 17 juni – slaget vid Sedan och Operation Sichelschnitt

Dagen aktiviteter inleddes som vanligt tidigt, dock inte klockan fyra på morgonen och inte heller under bayersk fana. Istället körde vi helt fredligt till slottet Bellevue söder om Sedan där fransmännen undertecknade kapitulationen den andre september 1870 och grunden för det tyska kejsardömet lades. Denna dag, Sedandagen var länge helgdag i Tyskland. Vårt besök på slottet inföll av en slump den 17 juni – Tag der deutschen Einheit – det forna Västtysklands informella nationaldag. Från Bellevue gick färden till Donchery där en tysk minnessten från fransk-tyska kriget beskådades. Därefter fortsatte vi till Floing där det finns en liten fransk krigskyrkogård från fransk-tyska kriget. Ännu idag, över 130 efter slaget, vajar trikoloren över de franska korsens vita färg flagnat av allt mer under årens lopp åren.

Vårt sista besök i Sedantrakten var på de strategiskt viktiga höjderna vid Illy norr om staden. Den färdväg vi valde, Donchery-Floing-Illy, motsvarade i stort sett den som den tyska tredje armén tog när inneslutningen av Sedan fullbordades. På höjderna vid Illy grupperades sedan det preussiska artilleriet med moderna bakladdade kanoner från Krupp. Fransmännen under general Margueritte gjorde ett flertal heroiska/idiotiska försök att erövra höjderna. Stormningsförsöken rakt in i den preussiska artillerielden misslyckades självfallet och slutade med stora förluster för fransmännen. Två kors markerar den gemensamma tysk-franska massgrav som grävdes kort efter slaget och fylldes i huvudsak med franska stupade. Vid vårt besök var fälten närmast massgraven uppodlad med majs och några människor gick fridfullt och rensade ogräs för hand med hjälp av hackor. Det var en slående kontrast mellan då och nu. Nere i byn står fortfarande en staty av general Margueritte, som tydligen betraktades som en hjälte. Efter ett kort stopp vid generalens staty fortsatte vår resa norrut genom Ardennerna i Belgien.

Det var i dessa trakter som den tyska genommarschen av Belgien ägde rum i maj 1940 enligt den av von Manstein utarbetade Operation Sichelschnitt. Den bergiga och skogiga terrängen är då som nu bland det sämsta tänkbara för pansarförband. Redan en hastig blick ut genom bussens vindruta gör det lätt att förstå de allierades misstag – i den här terrängen kunde de bara inte anfälla, vilket var precis vad Heinz Guderian och hans kollegor så framgångsrikt gjorde. Från Ardennerna fortsatte vår resa vidare mot norr förbi Liège. Stadens fästning sköts sönder och samman av grovkalibrigt tysk artilleri 1914: en av de sista gångerna i krigshistorien som infanteriet förskansade sig bakom fästningsmurarna på medeltida vis. Detta kan ses som ett tidigt tecken på att befästningsverk som Maginotlinjen spelat ut sin roll redan under det första världskriget. Vi passerade vidare strax utanför Bastogne där Hitlers sista offensiv på västfronten vintern 1944/45 avstannade. För den som följt serien Band of Brothers och den 101:a luftlandsättningsdivisionens öden klingar ortnamnet Bastogne välbekant. Vi fortsatte vidare mot norr in i Tyskland och upp till den lilla orten Kappelen strax söder om Flensburg där vi övernattade.

Fredag 17 juni – Dybböls skansar

Efter en god och rejäl tysk frukost fortsatte vi vår resa norrut till Sønderjylland/Nordschlewig. Vi stannade i Dybböl där stridigheter utkämpades såväl 1848 som 1864. Dagens Dybböl har mest minnesmärken från det senare av de båda krigen – det mellan Danmark och en preussisk-österrikisk armé. Ett av de gamla danska befästningsverken har markerats med kantsten i marken och i närheten stod gamla kanoner från den tiden uppställda. I anslutning till detta finns ett nybyggt museum, som vi självfallet besökte. Här bjöds det på två mycket

intressanta filmer på cirka en kvart vardera. Den ena visade det dansk-tyska kriget 1864 ur ett översiktligt strategiskt perspektiv, medan den andra skildrade samma sak ur den enskilde soldatens perspektiv: en slående kontrast.

Vidare beskådade vi en rekonstruerad dansk skyttegrav i full skala. Besökarna fick få ner i skyttegravens med dess fullskaliga modeller av soldater. Samtidigt hördes fientligt kanondunder från flera högtalare i olika riktningar. Till sist gick vi ut på baksidan där en dansk skans hade rekonstruerats med kanoner, logement, telegraf, marketenteri, smedja med mera. Frågan är om inte detta var det pedagogiskt sett bäst utformade museet på hela resan. Museet mitt bland monument och minnesstenar över stupade av vilka en omnämndes i en av filmerna gav en stark känsla av närhet trots att händelserna ligger 140 år tillbaka i tiden. De etniska motsättningar kriget handlade om är emellertid inte passé. En etnisk karta över regionens dansk-tyska befolkning på 1800-talet och en motsvarande karta över dagens Kosovo åskådliggjorde detta med all önskvärd tydlighet.

Från Dybbøl gick resan vidare några mil norrut till den lilla staden Christiansfelt. På stadens hotell finns en minnestavla över kungligheter och andra celebriteter som bott där. På denna tavla noterades även kortfattat att det var här som stilleståndet efter det dansk-tyska kriget undertecknades. Vårt definitiva sista stopp på resan var stadens något annorlunda kyrkogård. Poängen är att inte vårda gravarna. Gravstenarna successiva förvittring och återbördande till naturen skulle symbolisera människans återförening med Gud. Vi människor kommer från ingenstans och återgår till ingenting: kretslopptänkande med andra ord. Detta avrundade vår resa på ett naturligt sätt – från storpolitikens och de stora krigsskådeplatsernas Europa hem till Sverige och Knutby.